

Gennadi Gramberg

Eugenia Gurin-Loov (1922-2001) mälestuseks

EESTI JUUDI KOGUKONNA AJALUGU

2008. aastal täitus 20 aastat Eesti Juudi Kultuuri Seltsi loomisest. Eesti juutidele kujutavad need aastad olulistest sündmustest tulvil ajalooajalooperioodi. Paljud meist said lõpuks ometi tunda end vabade inimestena, kes ei pea oma rahvast häbenema ega varjama. Paljudel õnnestus ellu viia oma ammune unistus - pöörduda tagasi oma esivanematemaale Iisraeli. Nendel aga, kes olid sidunud elu Eestiga, avanes võimalus elada kogukonnana ja oma esivanematest, oma rahvast, tema traditsioonidest ja pühadest rohkem teada saada. Juudi lapsed said hakata õppima juudi koolis. Pole unustatud ka juute, kes elavad pealinnast väljaspool. Tegevust on alustanud regionaalsed kogukonnad Narvas, Ida-Virumaal ja Tartus, peetakse sidet nendega, kes elavad teistes linnades. Meie sotsiaalkeskus hooldab neid, kelle eluaastad ja tervis ei võimalda enam ise enda eest hoolitseda.

Kui 1980. aastate lõpus ja 1990. aastate algul olime täis entusiasmi ja tundsime rõõmu vabadusest, siis tänaseks on see kõik muutunud igapäevaseks, iseenesestmõistetavaks. Kuid sellele igapäevasusele vaatamata pole me unustanud peamist, mis meid alati on ühendanud sõltumata sellest, kus me ka ei elaks. Selleks ühendavaks jõuks on meie usk, meie traditsioonid, meie vastastikune toetus. Suurt rolli meie ühendamisel on mänginud tugeva kogukonna olemasolu Eestis. Ja kuigi meie kogukond pole kuigi suur, on ta suutnud end tõestada väga tugeva ja elujõulisena.

1988. aasta varakevadel saime signaali, et võimud poleks vastu, kui taasloodaks Juudi Kultuuri Selts analoogselt tol ajal juba tegutsenud Armeenia Kultuuri Seltsiga. 30. märtsil 1988 toimus kultuuriministeeriumi saalis esimene koosolek, mille kutsus kokku David Slomka ja millest võttis osa umbes 100 inimest. Koosolekul võeti vastu otsus luua Eesti Juudi Kultuuri Selts (EJKS). 1988. aasta mai alguses registreeriti EJKS Tallinna Linna Täitevkomitees ja veel samal kuul korraldati esimene suurem üritus Vene Draamateatris. Nõukogude Liidus oli EJKS esimeseks sõltumatuks juudi kultuuri organisatsiooniks, mis ametlikult nõukogude võimu poolt ka registreeriti. Ka EJKS sümbolika ametlik tunnustamine oli esmakordne. Tegevuse algetapil sai EJKS suurt abi Eesti Muinsuskaitse Seltsilt. Hiljem oli EJKS-i sponsoriks ja

ühiks abimeheks ka Eesti Kultuurifond, mille ruumides EJKS oma esimestel aastatel töötas. EJKS-i juhatuse tööst võtsid esimestel aastatel aktiivselt osa Riana Trapido, Boriss Manoim, Jefim Fišman, Gideon Pajenson, Gennadi Gramberg, Jakir Gluhovski ja paljud teised.

EJKS püstitas oma eesmärgiks taastada juudi ühiskondlik elu järjepidevuse alusel, Eesti Vabariigis enne Teist maailmasõda kehtinud kultuuriautonoomia traditsioonidest lähtudes. Esimestel tegevusaastatel kasvas EJKS-i liikmeskond kiiresti, 1990. aastal kuulus seltsi juba üle 500 inimese. Aastatel 1988-1989 loodi filiaalid Narvas, Tartus ja Kohtla-Järvel. Tekkisid organisatsioonid, kes tegutsesid mingi kindla valdkonnaga - spordiklubi Maccabi, Juudi Üliõpilaste Liit, kes võeti 1989. aastal vastu Euroopa vastavasse liitu ja 1990. aastal juba Ülemaailmsesse Juudi Üliõpilaste Liitu. Loodi Teise maailmasõja veteranide liit. Alustas tegevust lastekoor, mille alusel hiljem loodi pühapäevakool, mis hakkas tööle endise Juudi Gümnaasiumi ruumides. 1989. aasta sügisel hakkasid tegutsema esimesed heebrea keele kursused. Selle keele kasutamine oli NSV Liidus olnud tegelikult keelatud, selle õppimist ja õpetamist seostati sionistliku propagandaga ja seda peeti nõukogudevastaseks tegevuseks.

1989. aastal muutusid regulaarsemateks kontaktid juudi organisatsioonidega teistes riikides, samuti rahvusvaheliste organisatsioonidega. 1980. aastate lõpus loodi esimesed kontaktid Ameerika heategevusorganisatsiooniga JOINT.

1988. aasta detsembris nägi päevavalgust EJKS-i ajalehe „Hashahar” („Koit”) esimene number, mis anti välja eesti ja vene keeles. See oli esimene sõltumatu juudi temaatikat käsitlev ühiskondlik ajaleht endise NSV Liidu territooriumil. Esimestel ilmumisaastatel ületas venekeelse ajalehe tiraaž 5000 eksemplari.

1990. aasta aprillis tähistati esimest korda Teises maailmasõjas langenud juutide mälestuse ja kangelaslikkuse päeva — Yom ha-Shoa. Tänu abile Sohnutilt ja Iisraeli Välisministeeriumi välissuhete büroole saabusid Iisraelist esimesed heebrea keele õpetajad. 1990. aasta maikuu tähistati esimest korda avalikult ja pidulikult Iisraeli iseseisvuspäeva.

1990. aastal korraldati esimest korda juudi lastele suvelaager Kloogal. Tallinna Matkamajas avati esimene Iisraeli raamatunäitus.

Suureks stiimuliks EJKS-ile sai see, et endise Tallinna Juudi Gümnaasiumi ruumides avati 1990. aasta septembris Tallinna Juudi Kool (TJK). TJK oli esimene rahvusvähemuste kool, mis Eestis tegevust alustas.

Sellest ajast on kogu EJKS-i tegevus kontsentreerunud TJK ruumidesse. Mustamäe lasteaias avati esimene rühm juudi lastele.

1991. aasta märtsis läks Raadio 4 lainetel esmakordselt eetrisse saade juudi kultuurist ja EJKS-ist „Šalom Aleihem“. See saatesari jätkub tänase päevani.

1991. aasta lõpu ja 1992. aasta alguse toiduainetekriis ajendas EJKS-i tegelema laialdase rahvusvahelise heategevusega, mille eesmärgiks oli seltsi eakate liikmete abistamine. Eriti suurt abi osutas Rootsi ärimees David Kellermann, kes saatis mitmeid konteinereid toiduainete ja riietega Eestis elavatele juutidele. Selle tegevuse koordineerimiseks loodi Samuil Gurini nimeline heategevusfond, mille direktoriks sai Jevgenia Gurin-Loov.

Eesti Juudi Kogukonna loomine

1992. aastal lõppes kogukonna loomise protsess. EJKS-i, Kohtla-Järve, Narva, Tartu kogukondade ja Eesti juudi religioosse kogukonna ühisel koosolekul 12. aprillil 1992. aastal otsustati luua Eesti Juudi Kogukond (EJK), mille registreerimiseni jõuti 11. märtsil 1994. aastal. Ühtse kogukonna loomise otsus võeti vastu ägedate vaidluste ja debattide järel suure häälteenamusega. Eesti juutide enamus mõistis suurepäraselt konsolideerumise ja jõudude ühendamise objektiivset vajadust ja toetas EJK loomist. Seda kõike oli vaja mitte ainult organisatsiooniliste küsimuste paremaks koordineerimiseks ja eakate ning puudust tundvate inimeste abistamise korraldamiseks.

Teiseks tähtsaks ülesandeks oli sideme taastamine meie rahva vaimse pärandiga. Ilma sünagoogita oli seda võimatu teha. Tol ajal oli suureks probleemiks vajaliku hulga inimeste kokkukutsumine laupäevahommikusel palvusele. Nooremad inimesed peaaegu ei tundnud teed Tallinnas Magdaleena tänav 9 juurde, kus tol ajal asus sünagoog. Religioosse kogukonna tegevuses tekkis elavnemine pärast seda, kui kantori ning seejärel gabai kohustusi hakkas täitma Ilja Dubin (olgu õnnistatud mälestus temast), la mõistis suurepäraselt, et ilma sünagoogi ja EJK ühiste pingutusteta on raske tekitada huvi religioosse tegevuse vastu, tuua siia tagasi juute, kes kasvasid üles nõukogude perioodil ega saanud normaalset juudi kasvatust. Tal oli mõttekaaslasti ka religioosse kogukonna juhtkonnas. Meie ühistegevuse heaks näiteks sai töö seoses kogukonnalt õigusevastaselt natsionaliseeritud vara tagastamisega. Gennadi Gramberg kogus Ilja Dubinilt saadud volituse alusel kokku kõik vajalikud dokumendid ja tõestas kohtus koos advokaat Alla Jakobsoniga, kes nüüd on kogukonna esimees, et praegune kogukond on sõjaeelse juudi kogukonna õigusjärglane. Gennadi Gramberg suutis ära oodata jaanuaris 1992 külma käes

pika järjekorra ning andis õigeaegselt sisse taotluse varade tagastamise kohta. Tänu sellele osutus võimalikuks, et EJK-le tagastati Tallinna Juudi Kooli hoone aadressil Karu tänav 16 ja krunt selle ümber. Sellega tekkis alus praeguse kompleksi, kuhu kuuluvad kool, kogukonnakeskus ja sünagoog, loomiseks.

EJK tegevust juhib üldkoosoleku valitud nõukogu, kuhu kuulub 18 inimest. Seoses nende staatusega on nõukogus reserveeritud kohad religioossele kogukonnale, kohalikele kogukondadele, Tallinna Juudi Koolile ja sõjaveteranidele. 1990-1995 oli EJK ja EJKS esimeheks Gennadi Gramberg, 1995-2006 Cilja Laud, aastast 2006 on esimeheks advokaat Alla Jakobson.

21. detsembril 2000. aastal avas kogukonnakeskuse teisel korrusel ukсед uus, kuid nagu siiski tänaseks on selgunud, ajutine sünagoog, kus hakkasid toimuma jumalateenistused eelmise sünagoogi asemel, mis asus Magdaleena tänava majas nr 9.

Eesti Juudi Kogukond 21. Sajandil

21. sajandisse astus Eesti Juudi Kogukond oma arengu jaoks heade perspektiividega. Karu tänav 16 asuvas hoones on eriti pärast selle rekonstrueerimist ja 4. korruse väljaehitamist tekkinud võimalus pakkuda Tallinna juudi elanikkonnale kõige erinevamaid teenuseid, samuti on avardunud võimalused toetada regionaalseid kogukondi. Majas töötavad kogukonnakeskus, sotsiaalkeskus, noorteklubi, EJK kantselei ja mitmesugused organisatsioonid.

Kõigepealt tuleks esile tõsta sotsiaalkeskuse tegevust. Selle keskuse hooldada on 750 kogukonna eakat liiget, haiged ja invaliidid, kelle tarvis on välja töötatud mitmeid heategevuslikke ja kultuuriprogramme, näiteks toitlustamine sööklas, toidu viimine koju, iganädalased ja pühadeaegsed toidupakid, kodune patronaažhooldus, meditsiiniline teenindus, olmeprobleemide lahendamine talvisel ajal. Sotsiaalkeskuse hoole all on ka lasterikkad ja üksikvanemaga pered.

Sotsiaalkeskuse klientide tarvis on välja töötatud mitmed kultuuriprogrammid - juudi köögi asjatundjate klubi, tervistav võimlemine, arvutiklubi, kollektsionääride klubi, heebrea keele huviliste klubi. Lisaks sellel tähistatakse ühiselt sünnipäevi. Suure populaarsuse on pälvinud liikumine „Soe kodu“ - eakate inimeste väikeste seltskondade pidevad kohtumispaigad kellegi juures. Selline vaba aja veetmise ja suhtlemise viis on muutunud populaarseks mitte ainult Tallinnas, vaid ka teistes linnades eriti seal, kus juute elab vähem. Sotsiaalkeskuse väikesearvuline personal, kes koosneb peamiselt vabatahtlikest abilistest, korraldab ka ühist juudi kalendri tähtpäevade tähistamist. EJK sotsiaalkeskus võtab juba aastaid osa rahvusvahelistest „Heade tegude

päevadest¹¹, kaasates nende korraldamisse erinevas vanuses vabatahtlikke, muuhulgas ka Tallinna Juudi Kooli õpilasi. Sotsiaalkeskuse viimaste algatuste seast võib esile tuua kudumisklubi, juudi traditsioonide klubi, kaardimänguklubi, kunstistuudiot. Seoses sellega, et EJK liikmeskonnas on küllalt suur osa just eakatel inimestel, püüab sotsiaalkeskus muuta nende elu sisutihedamaks, mitmekülgsemaks ja turvalisemaks.

Kogukonnakeskuses tegeldakse erinevate programmidega, mis on suunatud nii noortele kui ka keskealistele. Lastele on avatud lasteaed ja ettevalmistusklass. Neile õpetatakse iisraeli tantse, on võimalik tegelda spordiga ning osaleda erinevates huvialaringides. Nii kevadiste kui ka suviste koolivaheaegade juurde kuuluvad laagrid, koostöös erinevate juudiorganisatsioonidega tagatakse võimalus osaleda rahvusvahelistes laagrites Ungaris, Iisraelis ja Baltimaades. Keskealistele on avatud klubi „Gešer“. Siin on võimalik õppida iisraeli tantse, tegelda spordiga, osaleda huviringides, kuid peamine rõhk on pandud pereprogrammidele, ühiste sabbatite korraldamisele ja juudi pühade tähistamisele. Põhireegliks on see, et igapäevast oodatakse initsiatiivi.

Noorteklubi töötab kõigi klasside õpilastega. Traditsioonilisteks on kujunenud ühised pidulikud sabbadid.

Lisaks spetsialiseeritud programmidele tegutsevad EJK juures mitmesugused organisatsioonid, kelle töö tugineb projektidel. EJK egiidi all ja toetusel tegutseb II maailmasõja veteranide ja armeeveteranide assotsiatsioon, on spordiklubi Maccabi, naisorganisatsioon WIZO, Samuel Gurini nimeline heategevusorganisatsioon, Juudi Noorte ja Üliõpilaste Liit. Kogukonna juures töötab raamatukogu, antakse välja ajalehte „Hashahar“, iga kuu läheb eetrisse raadiosaade „Šalom Aleihem“, millel on välja kujunenud oma kuulajaskond. Tegutseb kinoklubi, kus näidatakse Iisraeli autorite või siis juuditeemalisi filme.

Kogukonnakeskuse fuajee on muutunud pidevalt tegutsevaks näitusesaaliks. Perioodiliselt korraldatakse jidiši harrastajate kohtumisi ja Juudi gümnaasiumi vilistlaste kohtumisi. Tallinna Juudi Kool ja Eesti Juudi Selts teevad tihedat igapäevast koostööd, korraldavad Tallinna Juudi Kooli ruumides erinevaid üritusi. Eesti Juudi Seltsi toel remonditi mitmed kooli klassiruumid. Ronald C. Lauder Fondi (USA) abiga tehti korda kooli aula, kus nüüd korraldatakse kontserte, loenguid ja kohtumisi huvitavate inimestega. Kogukonna siseelu lahutamatuks osaks on kujunenud ühine juudi pühade, nagu Rosh ha-Shana, Hanuki, Purimi ja Pesahhi tähistamine erinevates suurtes saalides Tallinnas. Kavas on avada lektorium, kus käsitletak huvitavaid teemasid, luua loominguline kollektiiv, noore pere klubi, uusi huviringe. EJK maja on muutunud kohaks, kuhu võib tulla selleks, et omavahel suhelda, veeta

kasulikult aega, leida midagi, mis oleks hingelähedane. EJK kantseleis töötavad pikaajalise kogemusega asjatundjad, kes vajaduse korral abistavad erinevaid organisatsioone ja ka kõiki üksikisikuid, kes pöörduvad kogukonna poole.

Pole soikunud ka kogukondlik tegevus Tallinnast väljaspool. Tartu, Narva ja Ida-Virumaa kogukonnad on saanud oma käsutusse ruumid erinevateks ühistegevusteks. Vastavalt võimalustele toetatakse neid nõu ja jõuga Tallinna keskusest.

Kogu EJK mitmekülgne tegevus on osutunud võimalikuks tänu sponsorite toetusele, kelle seas erilist rolli on mänginud Ameerika heategevuslik juudiorganisatsioon JOINT ja Rootsisis tegutsev Balti Juudi Foorum. Väga palju on kogukonda toetanud härra Aleksandr Kofkin, kes annetas vahendeid EJK keskusehoone rekonstrueerimiseks. Viimastel aastatel on tehtud pingutusi, et tagada paremat rahalist tuge liikmemaksude, samuti kohalike sponsorite kaudu.

Tänaseks on Tallinnas Karu tänavale tekkinud kogu Eesti juutluse keskus. Tallinna Juudi Kooli vana, 1924. aastal ehitatud hoone kõrvale on kerkinud kogukonnakeskus. Algselt näotu, 1970. aastal vana koolihoone juurde projekteeritud ehitised on muudetud kaasaegseks neljakorruseliseks hooneks, mis arhitektuuriselt harmoneerub koolihoone fassaadiga. Kolmest hoonest koosnevale ansamblile annab erilise, kordumatu sära Tallinna uus sünagoog. Koostöös religioosse kogukonnaga on alanud ettevalmistused Eesti Juudi Muuseumi püsinäituse rajamiseks. Seda tööd veab suur Eesti juutluse ajaloo uurimise entusiast Mark Rõbak, kelle pingutuste viljana on internetis loodud Eesti juutluse arhiiv, mis asub aadressil www.eia.pri.ee.

Kui 1988. aasta märtsis pandi alus Juudi Kultuuri Seltsile, ei tahtnud mitte kõik uskuda, et see organisatsioon suudab kaua vastu pidada. Kui 12. aprillil 1992. aastal otsustati luua ühtne Eesti Juudi Kogukond, ei suutnud paljud meist uskuda, et see on pika tee algus. Möödunud aastate jooksul on muutunud meie riik, mis on saanud Euroopa rahvastepere täieõiguslikuks liikmeks. Muutunud on ka meie kogukond. Tagasi vaadates võib tõdeda, et möödunud aastate jooksul on tehtud tohutu sөөst tulevikku ja on tekkinud alus, millele toetudes kõik Eesti juudid saavad dünaamiliselt areneda ja viljakalt tegutseda.

2008.